

Tóth-Máthé Miklós

Emlékezés Misztótfalusi Kis Miklósrá

A Szatmár megyei Alsómisztótfalu szülöttének hosszú volt az út a hollandiai Amszterdamig, de vissza Kolozsvárig már nem, mert a lelke röpitette. Hazajött és hozta magával mindazon tudást, felkészültséget, amit odakint híressé vált nyomdászként, betűmetszőként megszerzett. Mint előtte és később utána is oly sok hazánkfia, akik azért választották a külhonban való tanulást, tartózkodást, hogy aztán „szellemi madárlátta kenyérként” hazahozzák kicsit Európát is. Igen, mint tette volt több mint háromszáz éve Misztótfalusi Kis Miklós is.

1650-ben született falusi kézműves szülők gyermekeként. Hogy milyen kézműves lehetett az apja – ács? asztalos? kovács? – azt nem tudjuk meg, máshol viszont szegénysorsúnak mondják, ami a korabeli állapotokat tekintve hihető. Alsó iskoláit Nagybányán végezte, majd tanulmányait a híres Nagyenyedi Kollégiumban folytatta, ahol később bölcseletet és református teológiát tanult. Ekkortájt kötött barátságot a Bázalből hazatérő Pápai Páriz Ferencsel, aki előbb Nagyenyed város majd a fejedelem udvari orvosa lett, később tanára a református kollégiumnak. Misztótfalusi is tanítóként kezdte Fogarason, ahol 1677-től 1680-ig rektora volt az iskolának. Az itt összekuporgatott pénzen utazott ki Amszterdamba teológiai tanulmányainak folytatására, de

nem csupán ezért. Egyházi előjáróitól megbízást kapott, hogy az ott készülő új javított magyar biblia munkálatait felügyelje. Ennek elkészülte egyébként is már régóta húzódott és Misztótfalusi vállalta, hogy előbbre mozdítja ennek ügyét. Meghívói bizonyára nem sejtették, hogy ezzel mintegy pályamódosításra is ösztönzik, hiszen a reménybeli prédikátor a híres Blaeu nyomdába kerülve egyszerűen rabja lett a nyomdász mesterségnek. Ott sajátította el, méghozzá művészi szinten, a betűmetszés és a könyvnyomtatás technikáját. Ennek érdekében ugyan teológiai tanulmányait abbahagyta, de lélekben továbbra is megmaradt teológusnak, akinek további életében első helyen a magyar biblia ügye állt.

1683-ban már saját műhelye volt Amszterdamban és mint betűmetszőt hamarosan a legkiválóbbak között tartották számon. Svédországból Anglián át a Vatikánig, Európa számos országától kapott megrendeléseket, de például vele készítette el Medici Cosimo firenzei új nyomdájának teljes betűkészletét. Vésett héber, görög és örmény betűket, de neki köszönhető az első nyomtatott grúz ábécé is. Antikva betűit ma is használják a nyomdászatban, felújítva *antikva* néven szerepel. Az előbbiekből látható, hogy jól keresett és az így befolyt pénzt nyilván tudta volna másra is fordítani, de ő nem

magára, a honfitársaira gondolt a messi idegenben is. Szépen nyomtatott, hasznos könyveket akart a kezükbe adni. A saját költségén és betűivel újra nyomtatata Károli Gáspár teljes bibliafordítását, kis alakban, népszerűbb formában (1685) és Szenci Molnár Albert zsoltafordításait (1686). Kiadványaiban ortográfiai és lektori munkát is végzett, nem tudva, hogy ez később majd egyike lesz azon vádakkal, amelyekkel otthon illetik.

Maradhatott volna Amszterdamban híres, elismert könyvművészként, de ő megszerzett tudását Szencihez, Apáczaihoz hasonlóan otthon akarta kamatoztatni. Miért? Erről Pápai Páriz Ferencnek hozza írt, szép verse tanúskodik.

„Édes hazájának mivel kormos füstje,
Világosbnak tetszik, mint más nemzet tüze,
Honjában keserű édesb, mint más méze,
Vágyakozik haza forró szeretete.”

Távozását Amszterdamból az a remény is ösztökélhette, - miért is ne? - hogy itthon majd tárt karokkal fogadják az elismert nyomdászt, úgy is mint a magyar betű megmentőjét. Hiszen ha valaki, ő aztán tudta, hogy mennyit gúnyolódtak hollandus kollégái a magyar nyomdákban kikerült kiadványokon, melyeken, - mint emlegették - „békamászasként” kerülnek el az ócska papírra nyomott betűk. Misztótfalusi ezt a negatív hírnevet akarta megváltoztatni, bizonyítva, hogy jó mester kezében nem csupán külhonban, de otthon is engedelmessé válnak a betűk. 1689-ben érkezik Kolozsvárra amszterdami műhelyének teljes felszerelésével, könyveivel együtt, de gazdasági nehézségek miatt csak három év múltán kezdhetett el működését.

Előbb önálló vállalkozásként tervezte, de aztán hosszas rábeszélésre belement - nyilván anyagi megfontolások miatt is -, hogy a református egyház nyomdájaként fejtsen ki tevékenységét. Pedig bizonyára sejtette már, hogy függetlensége feladásával még inkább fókuszába kerül a kisszerűen áskálódóknak, irigyeknek. Azoknak, akik a tőlük különbözőt idegenként kezelték és fokozatosan falkába tömörültek ellene. Azért nem mindenki, mert Pápai Páriz mellett számíthatott néhány barátira, pártfogóra és osztozott sorsában felesége is. Hazajövele után találtak egymásra Székely Máriával, egy kolozsvári nemes árva lányával, aki szeretetének szívmelegével próbálta enyhíteni azt a jéglehelletű légkört, ami férjét körülvette. Holott ő csak használni akart. Haláláig több mint száz kiadvány került ki nyomdájából. Olcsó, de hasznos könyvek is a parasztok, a szegényebbek műveltségének gyarapítására. Missziójának tekintette a latin nyelvű oktatás háttérbe szorítását a magyar nyelvű javára. Ennek érdekében elemista ábécés könyvet adott ki nagy példányszámban a saját költségén, és azt ingyen osztotta szét a református iskoláknak. Pártolta a szépirodalmat – maga is írt verseket – olyan szerzők munkáit jelentetve meg, mint Balassi Bálint, Rimay János, de kiadta Comenius tankönyveit is. Sokat dolgozott és talán joggal hihet, hogy előbb-utóbb megbecsülés övezi ezért, de várakozásában fájdalmasan csalódott. Munkaadója az egyház és a pártoló főurak részéről összpontosított támadás indult ellene. A „gyanúmagot” eh-

hez a Károli Bibliában és Szenci Zsoltárfordításaiban „elkövetett” ortográfiai és stílári javításai jelentették. „Meghamisította a Szentírást...” – hangzott a legkegyetlenebb vád, de egyben a legképtelenebb is, hiszen Misztótfalusi Kis Miklós nem tartalmilag korigált, csupán az első kiadásokban meglevő és az érthetőséget homályosító hibákat gyomlálgatta ki. Cáfolatul a vádakra kiadott egy latin nyelvű védekező iratot az Apologia Bibliorumot, melyben megmagyarázta, miért volt szükség a változtatásokra (1697). Még ennek az évnek Pünkösöd havában nagy tűzvész pusztított Kolozsvárt, amelynek számos ház vált martalékvá. Misztótfalusi Isten jogos büntetésének tulajdonította ezt a temérdek bűn, gonoszság miatt és Siralmas panasz címmel írta meg gyászénekét erről. A papok és professzorok ezt a művét is magukra vették, folytatták a személyét érintő támadásaikat, anyagilag is megnehezítették az életét, mely Misztótfalusi máig leghíresebb művének megírására készítette, 1698-ban. Teljes címmel: *Misztótfalusi Kis Miklósnak maga személyének, életének és különös cselekedeteinek Mentsége*. A mű szenvedélyes kor- és kórkép az akkori társadalomról, Erdély nehéz helyzetéről, főurainak, papjainak értetlenségéről, kisszerűségéről, hitványságáról. Nem csodálható, hogy emiatt perbe fogták és az eklézsia megkövetésére ítélték. 1698. június 13-án Nagyenyeden nyilvánosan bocsánatot kellett kérnie a Mentségében megbántott személyektől és miként egy „magyar Galileinek”, állításait visszavonnia, a visszavonó nyilatkozatot pedig kinyomtat-

nia. A Mentség összes, még fellelhető példányait megsemmisítették. Ez a tortúra mind lelkileg, mind testileg megviselte őt, 1699 elején szülötés érte és hátralevő éveit félig bénán élte le, 1702-ben bekövetkezett haláláig.

Mit mondhatunk, mai utódok, erről az életéről háromszáz év múltán? Sajnos csak azt, hogy kísértetiesen megegyezik a Szenciével, az Apáczaiéval és azóta a magyar kultúra számos nagy egyéniségével, akik Misztótfalusival lelkileg „egyívásúak” voltak. Akik nemegyszer a külhoni sikereket hagyták ott a magyar sikertelenségért. Jó lenne úgy emlékezni rá, hogy ma már ilyesmi nem fordulhat elő, de tudjuk ez nem így van. A ma Misztótfalusiai éppúgy megszenvedik a maguk harcát az áskálódó értetlenekkel szemben, és ők sem értik miért van ez így, amikor csak a jobbat akarják. Tudom ez nem vigasztaló kedves atyánkfíának, a néhai betűmetszőnek adózva, de évszázadok múltán csak ezt hozhatjuk fel a magunk mentségére. Mert az emberi természet máig nem változott, csak a környezete alakult át. De azért van, ami állandó. Az Istenbe vetett hit, amely Kis Miklós kezét is mozdította, amikor a Bibliához kereste ki a betűket és korigálta annak még fellelhető hibáit, hogy minél érthetőbben közelítsen az olvasó szívéhez. A Károli Biblia nekem és még sokunknak naponkénti olvasmánya, és ha kinyitjuk, abban a mozdulatban néhai Misztótfalusi Kis Miklósról is emlékezünk. Károli Gáspár és Szenci Molnár Albert mellett rá is, ami a legigazabb elégtétel minden megszenvedett sérelmeiért.